

2. Bialyk, V. D. (2016). *Osnovy teorii perekladu* [Fundamentals of Translation Studies]. Chernivtsi: Chernivtsi University, 376 p.
3. Vinogradov, V.S. (2001). *Vvedenie v perevodovedenie (obschie i leksicheskie voprosy)* [Introduction into Translation Studies (general and lexical issues)]. Moscow: Institut obsheho srednego obrazovania RAO, 224 p.
4. Kozachuk, A.M. (2018). *Idiolekt Perekladiv Romy Franko: Stylistychny ta Stylemetrychny Aspekty* [Idiolect of Roma Franko's Translation: Semantic and Stylemetric Aspects]. Dissertation for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.16 Translation Studies. –Borys Hrinchenko Kyiv University, Ministry of Education and Science of Ukraine; V.N. Karazin Kharkiv National University Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 258 p.
5. Koptilov, V.V. (2002). *Teoriya i praktyka perekladu* [Theory and Practice of Translation]. Kyiv: Universe, 280 p.
6. Korobkova, T. (2012). *Oles' Berdnyk i yoho rodyna* [Oles Berdnyk and his Family] "Day" Newspaper Issue 70, April 20, 2012. Access mode: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/oles-berdnyk-yogo-rid-i-rodina>
7. Latyshev, L.K., Semenov, A.K. (2005). *Perevod: teoriya, praktika i metodika prepodovaniya* [Translation: Theory, Practice, and Methods of Teaching]. Moscow: Akademia, 192 p.
8. Perminova, A.V. (2015). *Perekladatska retseptsiya suchasnoyi amerykanskoj poeziji* [Translation Reception of Modern American Poetry]. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho. 352 p.
9. Berdnyk, Oles. (2012). *The Illusionist // Fantastic Encounters* : translated by Roma Franko; edited by Paul Cipywnyk. Toronto : Language Lanterns Publication Inc., 2012, pp.237-342
10. House, Juliane. (2016). *Translation as Communication across Languages and Cultures*. London and New York: Routledge, 164 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Василь Бялик – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лексична семантика, термінологія, переклад.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Vasyl Bialyk – Doctor of Philology, Full Professor, Head of the Department of Communicative Linguistics and Translation. Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University.

Scientific interests: cognitive linguistics, lexical semantics, terminology, translation.

УДК 81'255.4-05=161.2=112.2:82'03

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-92-99

ПЕРЕКЛАД ТА МАНІПУЛЯЦІЯ

Марія ІВАНИЦЬКА (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-4870-431X

Researcher ID: AAC-7349-2020

Scopus ID: 56199507900

e-mail: ivanytska@ukr.net

ІВАНИЦЬКА Марія. ПЕРЕКЛАД ТА МАНІПУЛЯЦІЯ. У статті розглядається антологія української літератури, видана у 1951 р. в НДР, з точки зору соціології перекладу та маніпулятивної теорії А. Лефєрва. Виділяються такі стратегії переписування: стратегії, взяті у паратекстах (передмові, коментарях), які інтерпретують тексти антології з ідеологічних позицій, та стратегії, застосовані перекладачем безпосередньо у творі. Серед останніх визначаються як найчастотніші та пояснюються: симпліфікація; нейтралізація національного / регіонального та соціального колориту; заміщення українського колориту російським (русифікація твору).

Ключові слова: художній переклад; переписування; маніпуляція; національний колорит; стратегія перекладу; паратекст; лінгвокультура.

IVANYTSKA Mariia. TRANSLATION AND MANIPULATION. The article investigates the Ukrainian-German literary translation of the 1950s from the viewpoint of the sociology of translation (P. Bourdieu, S. Bassnett, N. Bachleitner) and the theory of rewriting and manipulation by A. Lefevere. Therefore, the emphasis is placed on the factors affecting approaches to translation, particularly ideology, patronage, poetics. Translation as rewriting is analysed based on short stories from the anthology "Aus dem Buch des Lebens. Ukrainische und estnische Novellen", published in the GDR in 1951. Rewriting strategies are classified into two groups: a) strategies used in paratexts (foreword,

comments, explanatory notes, information about the author, history of the Ukrainian culture and literature); b) strategies used by a translator in the main text: 1) simplification, 2) neutralization of regional and national flavour, 3) substitution of the Ukrainian flavour with the Russian one (russification of the work). As a result of the analysis, it can be concluded that the most frequent translation transformation encountered in the text is replacement of realia words, dialecticisms and colloquialisms with neutral lexemes (often hyperonyms), which is defined as neutralization strategy. It correlates with the simplification strategy, based on the omission of sentences and paragraphs, which are not desirable for translation, particularly textual elements with religious themes and Ukrainian realia. Substitution of the Ukrainian national flavour with the Russian one is mostly represented with the rendering of onyms (anthroponyms and toponyms) according to the norms of Russian phonetics, which marked the Ukrainian literature as part of the Russian cultural space. This kind of rewriting had the effect of German-speaking readers forming a corresponding impression of the Ukrainian culture.

Keywords: literary translation, rewriting, manipulation, national flavour, translation strategy, paratext, linguo-culture.

Постановка проблеми. У кінці ХХ ст. перекладознавство почало відходити від лінгвістичної парадигми, відповідно до якої цільові тексти розглядалися у порівнянні з вихідними здебільшого на лексико-граматичному рівні, визначалися види трансформацій та робилися висновки про еквівалентність чи адекватність перекладу. Одним із новим напрямків у перекладознавстві стала соціологія перекладу, яка цікавиться не стільки одиницями лексичного рівня, скільки тими чинниками, які впливають на переклад і перекладача як суб'єкта трансферу текстів із однієї лінгвокультури в іншу. Відповідно до цього, перекладознавство виходить за межі суто філологічної сфери та набуває рис комплексної дисципліни, яка може, зокрема, продемонструвати вплив суспільства на міжкультурні та міжлітературні взаємини, і чому переклад був і залишається важливим інструментом маніпуляцій. Саме остання проблема цікавить нас у цій розвідці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми спираємося на роботи А. Лефевра, Л. Венуті, С. Баснет, які піднімають питання взаємозв'язку перекладу з політичними, ідеологічними і соціальними умовами, в яких він відбувається, питання впливу соціуму на переклад як процес і як результат. На соціальний складник перекладознавства вказали німецькомовні перекладознавці К. Норд, Н. Бахляйтнер, М. Вольф та інші. У розумінні прихильників цієї концепції перекладач діє, за Н. Бахляйтнером, на глобальному перекладацькому полі і взаємодіє з іншими гравцями цього поля, підпорядковуючись при цьому «правилам гри» (Bachleitner, 2010: 7-14). Соціологія перекладу посиляється у своїх міркуваннях на теорію французького науковця П. Бурдьє, яка базується на поняттях поля, капіталу та габітусу (Bourdieu, 1986). Під перекладацьким полем ми розуміємо, вслід за П. Бурдьє, соціокультурний простір, що знаходиться на перетині літературних полісистем і формується різнорівневими зв'язками між гравцями цього поля, які, володіючи певним капіталом, взаємодіють між собою заради представлення однієї соціокультурної спільноти на літературному ринку іншої. Це система певних відносин між гравцями поля, в якій постає своя ієрархія цінностей, орієнтирів, завдань та правил гри (Іваницька, 2015: 48). «Габітус» розуміється як «система стійких набутих схильностей», які використовуються як вихідні настанови, що породжують конкретні соціальні практики індивідів (у нашому випадку – перекладачів) і визначають їхню поведінку (Bourdieu, 1986: 241-258).

Розуміння того, що на перекладацькому полі діють різні гравці та різні сили, які керуються різними мотивами та настановами, дозволяє поглянути на процес та результат перекладу ширше та зрозуміти, що перекладачі не зовсім вільні у виборі творів для перекладу та підходів до нього. У 1985 р. редактор збірки праць «The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation» Т. Германс у передмові до неї написав, що «будь-який переклад передбачає певний ступінь маніпулювання текстом задля виконання певної мети» (Hermans, 1985: 9). Таку мету може мати як перекладач, так і замовник перекладу, і ширше – соціально-політична система.

Цю думку розвинув у повноцінну концепцію бельгійський перекладознавець А. Лефевр, увівши у перекладознавство: поняття патронажу / опікування (patronage), яке характеризує інструменти ідеологічного впливу на переклад; поняття «переписування» (rewriting), під яким А. Лефевр розуміє будь-який текст, який створюється на основі іншого з метою адаптації до певної ідеології і / або поетики; та поняття маніпуляції, яке характеризує

переклад як маніпуляцію літературою задля виконання певних функцій у суспільстві (Lefevere, 1992).

Отже, думка А. Лефевра, що переклад має досліджуватися у контексті влади, патронажу, ідеології та поетики, відкриває для дослідників цікаві перспективи, адже робота перекладача, редактора, видавця залежить від суспільно-політичних умов та літературних традицій. А. Лефевр розуміє ідеологію як набір дискурсів, які змагаються за інтереси, важливі для збереження владних структур, центральних для цілої форми соціального і культурного життя, і вважає, що ідеологія диктує також і основні стратегії, які використовуватиме перекладач, адже вона часто нав'язується «патронами» / «опікунами» (patrons), тобто, людьми чи інституціями, які замовляють або публікують переклади (там само).

Не менш важливим поняттям у контексті ідеї перекладу як переписування є *поетика*. Згідно з А. Лефевром, поетика складається з двох компонентів: 1) набір художніх прийомів, жанрів, мотивів, прототипів, образів, ситуацій і символів; 2) ідея про те, якою є або має бути роль літератури в цілому у певній соціальній системі. Останній компонент відіграє важливе значення у виборі тем, які можуть бути релевантними для соціальної системи (Lefevere, 1992: 14-26). Функціональний компонент поетики – це «тісно пов'язана з ідеологічними впливами зовні сфера поетики як такої, породжена ідеологічним тиском довкола літературної системи» (Lefevere, 1992: 27). Таким чином, поетику дослідник також пов'язує з ідеологією, адже якщо переклад – це переписування оригінального тексту, то всі переписування відображають певну ідеологію і поетику суспільства і тому неминуче слугують певним силам (Lefevere, 1992: 7).

Поняття переписування та маніпуляції розширюють обрії самого перекладу, оскільки уводять до перекладознавчого аналізу також і рецензії, антології, довідники тощо, тобто мета- та паратексти перекладу, за термінологією Г. Женетта (Genette 2003), які, у свою чергу, формуються різними зацікавленими гравцями літературного та перекладацького поля.

Ці теоретичні міркування підкріплені прикладами дослідників переважно у контексті англійської та німецької мов. Дослідження перекладів, створених в інших парах мов та в інших соціально-політичних обставинах, **ще відсутні**, але вони можуть підтвердити чи спростувати ці теорії.

Тому **метою** цієї розвідки є верифікація поглядів А. Лефевра у царині українсько-німецького перекладу часів соціалізму, оскільки інструменти опікування, як-то сильна позиція такого гравця, як партія, та чіткі ідеологічні настанови у поширенні літератури були визначальними на перекладацькому полі того часу. Матеріалом нашої розвідки слугує перша антологія української літератури, що вийшла друком в НДР, під назвою «Aus dem Buch des Lebens. Ukrainische und estnische Novellen» (1951).

Виклад основного матеріалу. До першої антології української та естонської літератури в НДР увійшли невеликі оповідання дореволюційних та радянських письменників, які відбиралися за ознакою відповідності принципам класової боротьби. Передмова, композиція антології та коментарі укладача надзвичайно чітко прописують схему прочитання цих оповідань, тлумачачи твори дореволюційних письменників як зображення страждань поневолених, а тексти радянських авторів – як відображення позитивних революційних змін. Такі паратексти однозначно сигналізують про маніпулювання літературою заради відтворення радянської ідеології та її трансферу до новоствореної НДР, вибудовуючи із текстів української та естонської літератури лекала соціалістичного реалізму.

Аналізуючи самі тексти перекладів, переконуємося, що в них також можна чітко виділити маніпулятивні стратегії. Візьмемо, для прикладу, оповідання «*Лист*» українського письменника В. Стефаніка у перекладі А. Бьольтца (Alexander Böltz). За типологією К. Райс «*Лист*» можна віднести до експресивного типу текстів, оскільки автор активно використовує просторіччя, діалектизми (зокрема й фонетичні особливості говірок буковинців Покуття), експресивно марковані лексичні одиниці, які дають мовну характеристику персонажів та передають регіональний та соціальний колорит.

Проводячи порівняльний аналіз оригіналу твору і його перекладу німецькою мовою, звернімо увагу на певні елементи переписування, які можна розглядати як маніпулятивні:

Епіграф оповідання звучить в оригіналі: «*Політичним арештованим мужикам на Святий вечір*» (Стефаник, 2015: 98). У перекладі «Святий вечір» випускається і залишається «*Den politischen Häftlingen aus der Bauernschaft*» (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 136). Перекладач відтворив лексему «мужи́ки», скориставшись стилістичним зсувом, піднявши реєстр просторічно-грубоваті лексеми «мужи́ки» до рівня нейтрально-офіційного штампу «селянство». Ці дві зміни в епіграфі пояснимо ідеологічно обґрунтованою елімінацією релігійної тематики, яка прослідковується також в інших оповіданнях антології, та політичними заграваннями із селянством, що вилилося у, можливо, несвідоме використання перекладачем штампу із офіційного мовлення того часу. Пристосування твору В. Стефаника до атеїстичної ідеології при перекладі прослідковується у значних скороченнях тексту, наприклад:

«Коло баби на печі сиділа маленька Марійка з заплетеною кісочкою, як мишачий хвостик.

- **Боже, боже, як народови тісно стало жити, а як світа надійдуть, та й нарід таки веселитси, — гадкувала собі баба.**

Лице зморщене, сині губи, сухі руки, сивий волос — така баба» (Стефаник, 2015: 98).

Переклад:

«*Auf dem Ofen neben der Großmutter saß die kleine Marika mit ihren Rattenschwänzen. Das Gesicht der Großmutter hatte viele Falten; ihre Lippen waren blau, die Hände dürr, das Haar ergraut. Sie war schon alt.*» (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 136); або ж:

«...*діти лишили на волю Бо́жу.*» (Стефаник, 2015: 100) – «... *unsere Kinder ihrem Schicksal überlassen*» (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 138).

Відтворення національно маркованої лексики та передача власних назв з української відбувається у збірці загалом і в аналізованому оповіданні, зокрема, за посередництва російської мови. Це і не дивно, оскільки на початках літературних контактів між НДР та СРСР майже всі твори, написані національними мовами, перекладалися спочатку російською, а вже з російської – німецькою. У такий спосіб тексти зазнавали подвійних маніпуляцій: по-перше, в них нейтралізувалася національна концептосфера, а по-друге, вже на першому етапі перекладу в них з'являлися елементи російського культурного простору, як мінімум, власні назви. Окрім того, в НДР у перші десятиліття після створення республіки практично не було перекладачів, які б володіли українською мовою, тому до перекладів текстів українських письменників залучалися перекладачі з російської, які не бачили відмінностей між двома мовами та культурами.

Перекладач аналізованого оповідання В. Стефаника Александер Бьольтц (Alexander Böltz) був фахівцем з перекладу російської літератури й активно перекладав у 50-і рр. історичні романи, педагогічну літературу, твори радянських авторів. То ж не дивно, що він (та й інші перекладачі збірки) дивився на українську літературу через російські окуляри. Найчастіше це проявляється в передачі українських антропонімів відповідно до російської фонетики та в елімінації національно маркованих одиниць:

«*Ба, вуйко Василь ідуть до нас із **Николов Сименовим**, із тим, шо в школах він си вчіє.*

Тікай із землі, біжи д' бабі на ніч.

До хати увійшов Василь із школярем» (Стефаник, 2015: 98).

Переклад: «Wassil und der Schüler **Nikola Semjonow** kamen herein (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 136).

Бачимо, що фрагмент скоротився з трьох речень до одного: випущено лексему «вуйко» (можемо лише припустити, що перекладач не знайшов значення одиниці, яка відсутня в російській мові), присвійний антропонім Сименовим (з Николюю чийм – Семеновим) замінено на типове російське прізвище Semjonow. Так само і Wassil тяжіє до російської вимови.

Таку ж тактику спостерігаємо і далі по тексту: *письмо від Федора – Brief von **Fjodor**, Семенів, **аді**, прочитає – Semjonov wird ihn vorlesen* та ін..

Тенденція до нейтралізації національно маркованих одиниць присутня і в інших оповіданнях збірки, наприклад, у «Червоній хустині» А.Головка: «*Біля печі мати висунула горщик і в миску насипала **борицу***» – «*Die Mutter holte den Topf aus dem Ofen und goß die*

Brühe in die Schüssel). Заміна *борщу* на *бульйон* не є суттєвою для розуміння змісту оповідання, але від регіонального колориту оповідання через такі перекладацькі рішення не залишається жодного сліду.

Цікаво звернути увагу й на те, як перекладач оповідання М.Коцюбинського, яке дало назву усій збірці, (не) відтворює національний колорит казок, які оповідала баба внукам:

«*Рот розкривався [...] і в ньому шипіли слова – щось про царенка, золото, дорогі страви [...] і баба кінчала про інше – про кобилячу голову або рись-мату*» (Коцюбинський, 1979: 102).

Переклад: «*Der Mund öffnete sich [...] und Worte, die irgendein Königssohn von Gold und kostbaren Speisen gesprochen, fielen heraus [...] und es kam etwas anderes: die Geschichte vom Stutenkopf oder von der Königstochter, die in einen Frosch verzaubert worden war*» (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 14).

Як бачимо, образ *рись-матері* замінено на образ царівни-жаби, тобто, старовинний слов'янський міфічний образ, відсутній у німецькій чи германській лінгвокультурі замінено на образ російської казки. Таку заміну ми вважаємо русифікацією, адже образ *царівни-жаби* так само чужий для німецького читача, як і *рись-мати*. На нашу думку, перекладач орієнтувався на те, що в Німеччині було перекладено досить багато російської літератури, зокрема й казок, які в процесі зближення російської та німецької літератур стали добре відомими для німецьких читачів. У такий спосіб, через зросійщені оніми чи російські казкові персонажі переклади з української втрачають свою специфіку, національну своєрідність. Залучивши до аналізу носія мови, ми отримали такий коментар: «Читається досить легко. Незвичні лише імена, але я десь їх чув, вони ж російські?» Відповідно, для німецького читача твір, в якому власні назви звучать, як російські, належатиме до російськомовного культурного простору.

Повертаючись до оповідання В. Стефаніка, спостерігаємо у перекладі тенденції до нейтралізації характерних для автора діалектних та просторічних висловів та заміни їх немаркованими німецькими лексемами нейтрального стилю.

«*А ти, брате Василю, дбай за мої хлопці. Не пускай їх у мішку по дощеві ходити, але ти їм сардачинки поший. Навчи їх на розум, як би й я, а не пусти понід плоти. Зроби з них газдів та й наказуй, аби свого тата та й маму не забували, бо їх тато не був лайдак, але своє право тримав...*» (Стефанік, 2015: 100).

Переклад:

«*Auch du, Bruder Wassil, gib auf meine Kinder acht! Laß sie nicht bei Regen im Hemd umherlaufen, sondern laß ihnen Röcke nähnen! Bringe ihnen Vernunft bei! Lehre sie so, wie ich sie gelehrt hätte, und laß sie nicht unter fremder Willkür leiden! Erziehe sie zu anständigen Menschen, die ihrem Vater und ihre Mutter nicht vergessen, und erzähl ihnen, daß ihr Vater kein Liederjan war, sondern ein Mensch, der für sein Recht gekämpft hat*» (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 138).

Діалектне *лайдак*, що означає вбогу бездомну людину, відтворене розмовним *Liederjan*, що означає неохайну, недбалу людину. Застаріле діалектне *сардачина*, що позначає рід верхнього теплового короткого сукняного одягу, передано німецьким *Röcke*, що у побутовому мовленні означає верхній одяг. Просторічний фразеологізм *а не пусти понід плоти* відтворено високим стилем *laß sie nicht unter fremder Willkür leiden*. Ці стилістичні зсуви та загалом майже офіційний тон перекладеної репліки практично не відображають своєрідність мовлення персонажів; у перекладі стирається відмінність між просторічним діалектним мовленням селян та літературною мовою автора. Цю відмінність можна помітити в оригіналі в такому уривку:

«*На-ко тобі грейцір, на-ко, але не плач. Аді, чуєш, шо дедя каже, аби-с баби слухав, аби-с не пустував.*

Казав оце Василь до Іванка та й дав йому новенький грейцар.» (Стефанік, 2015: 101).

Переклад: «*Hier, da hast du einen Kreuzer, aber hör auf zu weinen! Hörst du, der Vater schreibt, du sollst der Großmutter folgen und keinen Unfug treiben», sagte Wassil zu Iwanko und schenkte ihm einen blanken Kreuzer.*» (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 139).

У фрагменті оригіналу помічаємо різницю між вживанням діалектної лексики *грейцър* у мовленні персонажа та літературної *грейцар* в авторському тексті (до речі, ця лексема відображено в «Словарі української мови» Б.Грінченка). У перекладі ця різниця стирається, як і експресивність висловлювань, яка створюється, зокрема, модальними частками. Відтак простота народного мовлення втрачається, заміна *пустувати* на *einen Unfug treiben* робить звертання Василя до Іваника офіційним, навіть якоюсь мірою канцелярським.

Вважаємо, що втрата різниці між авторською мовою та мовою персонажів, тобто, втрата характерологічної функції мовлення дійових осіб, – це серйозне упущення перекладача, адже діалектизми та просторіччя, якими послуговуються герої Стефаника, характеризують їх як простих людей нижчого класу, неосвічених, з патріархальним укладом життя та світоглядом. Перекладач міг би задля збереження цією функції стилістично маркованої лексики використати у перекладі більше просторіч, неправильних граматичних чи лексичних форм, усічені речення, експресивно марковану лексику. Те, що він цього не зробив, характеризує переклад як такий, що орієнтувався лише на ідею першотвору, але ніяк не на авторський стиль та експресивний вид тексту. Таке переписування можна розглядати як симпліфікацію, і припустити, що його метою було спростити для німецькомовного читача сприйняття тексту чужої літератури, звести його до набору ідей та мотивів, які були експліцитно пояснені у коментарях перед оповіданнями.

Інші види маніпуляції літературою продемонструємо на прикладі перекладу оповідання А. Головка «Червона Хустина». У передмові до оповідання (що має назву «Як Сталін захищав Царицин») укладач Е. Мюллер пише про російських робітників і селян, які під проводом партії Леніна і Сталіна відчинили двері у нову епоху людства (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 153), хоча текст А. Головка зовсім не про це. Але лозунги та штампи були яскравою ознакою літератури радянської доби, тому вони домінували і на радянсько-німецькому перекладацькому полі, у роботі видавців, укладачів антологій та перекладачів.

Та окрім радянської ідеології, перекладачі орієнтувалися також і на специфіку цільового читача. Розглянемо такий уривок:

«По вулиці залопотіло щось раптом і з гиком пронеслося. Лиш курява знялась, видно, як по повітр'ю розляглась.

– Козаки, мабуть, – сказала мати.»

А дід:

– І куди вони їздять усе?

Батько нахмурих брови. А на чолі залягла глибока зморшка:

– Доїдяться й вони. Не одні вже тут їздили – і німці, і гайдамаки. Та рачки, потім назад полізли.

Оксана дивилася в двері. Он, із-за тину, видно – у Мусіїв з хати вийшла Марійка й побігла на леваду.» (Головка, 1930: 7-8)

Переклад:

«Von draußen tönte Hufgetrappel. Jemand sprengte mit lautem Geschrei durch das Dorf, und breite Staubwolke wälzte sich in den Hof.

«Kosaken», sagte die Mutter, und der Großvater fragte: «Wo die bloß dauernd hinreiten?»

«Wozu haben sie denn Pferde, wenn die nicht darauf reiten sollen?» warf der Vater ein und runzelte die Stirn.

Oxana blickte auf den Hof hinaus und sah Marika, die aus dem Nachbarhaus kam und auf die Wiese ging» (Aus dem Buch des Lebens, 1951: 157).

Бачимо, що речення про німців і гайдамаків були повністю випущені у німецькому перекладі. Можна припустити, що таке переписування тексту мало на меті не образити цільову аудиторію.

Висновки. Аналіз перекладеної антології доводить, що при перекладі текстів української літератури для цільового читача в НДР спостерігається низка маніпуляцій, які можна поділити на дві групи: А) стратегії, вжиті у паратекстах, які інтерпретують перекладені твори та відіграють важливу роль у спрямуванні читача на «правильне» сприйняття перекладу відповідно до радянської ідеології, В) стратегії, застосовані

перекладачами безпосередньо у творах, які поділяємо на такі: 1) симпліфікація, 2) нейтралізація українського національного колориту; 3) русифікація.

Найчастотнішою є стратегія нейтралізації, що проявляється через заміну реалій, діалектизмів і просторіч нейтральними лексемами. Вона корелює зі стратегією симпліфікації, що базується на випушенні текстових елементів, небажаних для відтворення з ідеологічних причин, зокрема, елементів з релігійною тематикою, або через велику різницю в поетиці вихідної та цільової літератури. Заміщення українського національного колориту російським відбувається переважно шляхом відтворення онімів (антропонімів і топонімів) згідно з нормами фонетики російської мови, що маркує українську літературу як частину російськомовного культурного простору. Таке переписування сприяло формуванню в німецькомовного читача відповідного образу української лінгвокультури, що підтверджує залежність перекладу від ідеології та домінування на українсько-німецькому перекладацькому полі того часу таких сильних гравців, як держава та партія.

Перспективи дослідження вбачаємо у залученні до аналізу маніпулятивних стратегій при перекладі творів різних епох та напрямків.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Головка А. Червона хустина: Оповідання / А. Головка. – 2-е вид. – Харків; Київ: ДВУ, 1930. – 24 с.
2. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних відносинах: [монографія] / М. Іваницька. – Чернівці: Книги – XXI, 2015. – 604 с.
3. Коцюбинський М. Твори в трьох томах / Михайло Коцюбинський. – Т. 3: Повісті. Оповідання (1910-1912). Статті. Листи. – К.: Дніпро, 1979. – 375 с.
4. Стефанік В. І чого ти, серце моє...: Вибране / Василь Стефанік. – К: ВЦ «Академія», 2015. – 272 с.
5. Aus dem Buch des Lebens. Ukrainische und estnische Novellen / [Auswahl und Einleitung Erich Müller]. – Berlin: Verlag Kultur und Fortschritt, 1951. – 291 S.
6. Bachleitner N. Streifzüge im translatorischen Feld. Zur Soziologie der literarischen Übersetzung im deutschsprachigen Raum / Norbert Bachleitner, Michaela Wolf (Hrsg.) // Repräsentation – Transformation. Representation – transformation. Translating across Cultures and Societies. – Bd. 5. Wien, Berlin, Münster: LIT, 2010. – 376 S.
7. Bourdieu P. The forms of capital / Pierre Bourdieu // Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. / [John G. Richardson (ed.)]: – New York: Greenwood Press, 1986. – S. 241 – 258.
8. Genette G. Paratexte. Das Buch vom Beiwerk des Buches / Gerard Genette; [übersetzt von Dieter Hornig, mit einem Vorwort von Harald Weinrich] . – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2003. – 401 S.
9. Hermans T. The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation / T. Hermans (ed.). – London and Sydney: Croom Helm, 1985. – 249 p.
10. Lefevere A. Translation, Rewriting and Manipulation of Literary Fame / A. Lefevere. – London and New York: Routledge, 1992. – 151 p.

REFERENCES

1. Holovko, A. (1930). Chervona khustyna: Opovidannia [The Red Shawl: story]. – 2-e vyd. Kharkiv, Kyiv, DVU, 1930. 24 p.
2. Ivanytska, M. (2015). Osobystist perekladacha v ukrainsko-nimetskykh literaturnykh vidnosynakh. [The Personality of a Translator in Ukrainian-German literature contacts]. Chernivtsi: Knyhy XXI, 2015. 604 p.
3. Kotsiubynskiy, M. (1979). Tvory v trokh tomakh [Works in 3 Volumes]. Vol. 3: Stories, shot novels (1910-1912). Articals, letters. Kyiv: Dnipro, 1979. 375 p.
4. Stefanyk V. (2015). I choho ty, sertse moie...: Vybrane. [Why my heart... Selected works]. Kyiv: VTs «Akademiia», 2015. 272 p.
5. Aus dem Buch des Lebens. Ukrainische und estnische Novellen (1951). [Auswahl und Einleitung Erich Müller]. Berlin: Verlag Kultur und Fortschritt, 1951. 291 S.
6. Bachleitner N. (2010). Streifzüge im translatorischen Feld. Zur Soziologie der literarischen Übersetzung im deutschsprachigen Raum // Norbert Bachleitner, Michaela Wolf (Hrsg.) Repräsentation – Transformation. Representation – transformation. Translating across Cultures and Societies. Bd. 5. Wien, Berlin, Münster: LIT, 2010. 376 S.
7. Bourdieu P. (1986). The forms of capital. // Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. / [John G. Richardson (ed.)]: New York: Greenwood Press, 1986. P. 241–258.
8. Genette G. (2003). Paratexte. Das Buch vom Beiwerk des Buches. [übersetzt von Dieter Hornig, mit einem Vorwort von Harald Weinrich]. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2003. 401 S.
9. Hermans T. (1985). The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation. London and Sydney: Croom Helm, 1985. 249 p.
10. Lefevere A. (1992). Translation, Rewriting and Manipulation of Literary Fame. London and New York: Routledge, 1992. 151 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марія Іваницька – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології та перекладу Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: дослідження художнього перекладу, літературних контактів, соціології перекладу, особистості перекладача.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Mariia Ivanytska – Doctor of Philology, Full Professor, Head of the Department of Germanic Philology and Translation at the Taras Shevchenko National University of Kyiv .

Scientific interests: literary translation, literature contacts, sociology of translation, translator's personality.

УДК 811.161.1'37

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-99-104

**ДО ПИТАННЯ ПРО ЛЕКСИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ
ЗАГОЛОВКІВ НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

Олена ПАНЧЕНКО (Дніпро, Україна)

ORCID 0000-0003-2217-5613

Researcher ID: T-1655-2017

e-mail: epanchenko2017@gmail.com

ПАНЧЕНКО Олена. ДО ПИТАННЯ ПРО ЛЕКСИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ НАУКОВИХ ПРАЦЬ. У статті ставиться проблема дослідження перекладу заголовків наукових праць, яка охоплює розгляд заголовку як специфічного виду стислої тексту та переклад науково-технічної термінології, що є актуальним в час стрімкого збільшення інформаційних потоків та наукових викликів. Основними джерелами перекладацьких проблем є некоректне відтворення багатозначних загальноживаних лексем, аббревіатур, «хибних друзів перекладача», паронімів, іншомовних слів тощо. Цей переклад є складним, але цікавим процесом, ретельною роботою над лексичними і граматичними труднощами.

Ключові слова: переклад; заголовок; трансформація; стислий текст; аббревіація.

PANCHENKO Olena. ON THE ISSUE OF LEXICAL PROBLEMS IN TRANSLATING SCIENTIFIC PAPER TITLES. The article deals with the problem of researching translation of scientific paper titles, which includes consideration of the title as a specific type of concise text and translation of scientific and technical terminology. Both aspects are relevant at the time of rapidly increasing information flows and the development of various technologies and scientific challenges. The main sources of typical translation problems are incorrect reproduction of ambiguous common vocabulary, abbreviations, "false friends of the translator", paronyms, pseudo-internationalisms, foreign words and terms, various proper names and titles. Problems of translating titles are studied in a number of linguistic works. L. S. Barkhudarov, G. A. Weikhman, O. M. Kovalenko, D. Bieber, and others made a significant contribution to the development of the problem. But, in our opinion, there are still unresolved issues, in particular, one of them - lexical problems of title translation and means of overcoming them. Therefore, the purpose of the article is to analyze the means of translation of scientific vocabulary in the titles in order to establish their expediency or in expediency. The main translation techniques for lexical items are calquing, addition, omission, concretization, generalization and compensation. It can be noted that this type of translation of names requires not only linguistic, but also scientific and technical, and journalistic knowledge. Knowledge and correct use of the above translation methods will help to avoid incorrect transmission of English vocabulary in the Ukrainian language, as well as distortion of the logical content. The translation of the titles of English popular science articles is a complex but interesting process, which, in principle, is a careful work on many lexical and grammatical difficulties. The title, like a mirror, reflects all the difficulties of translating English text.

Key words: translation; title; transformation; concise text; abbreviation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження перекладу заголовків наукових праць. Ця проблема охоплює, щонайменше, два важливих аспекти: 1) розгляд заголовку як специфічного виду стислої тексту; 2) проблема перекладу науково-технічної термінології. Обидва аспекти є актуальними в час стрімкого збільшення інформаційних потоків, що вимагає оптимального